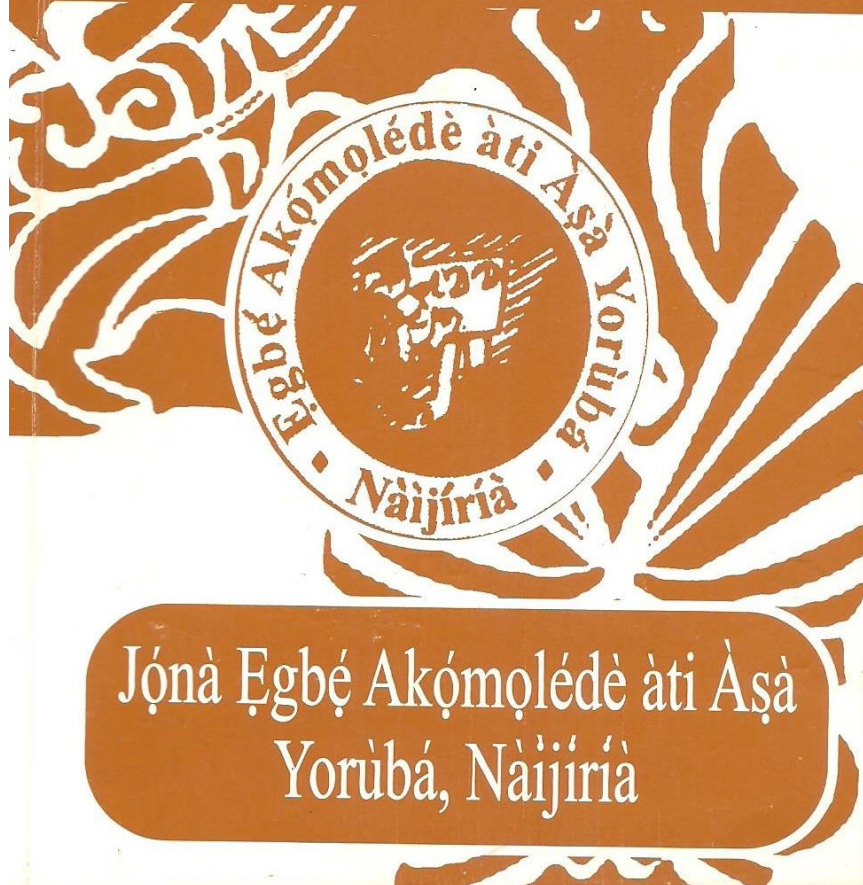

YORÚBÁ GBÓDE

FỌL. 6, NỌ. 1, 2016

Babatunde C.T.

Yorùbá Gbòde

FOL. 6, NO. 1, 2016

**Jónà Egbé Akómolédè àti Àsà
Yorùbá, Nàìjíríà**

National Journal of the Association of Teachers of
Yorùbá Language and Culture of Nigeria

© Egbé Akómọlédè àti Àsà Yorùbá, Nàìjíríà, 2016
(Association of Teachers of Yorùbá Language and Culture of Nigeria)

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced or transmitted in any form or by any means without permission.

First Published 2016
ISSN 1118 - 2482

Direct all enquiries to:

Túnjì Adéyanjú
Department of Languages
Federal Girls' Government College
P.M.B. 1051, Òyó
Òyó State
08034867603, 07014709224

Produced for the Association by

MACMILLAN NIGERIA PUBLISHERS LTD.

Ìlúpéjú Industrial Estate
P.O. Box 264, Yaba, Lagos
New Olúyòlé Industrial Estate
P.O. Box 1463, Ibadan

Companies and representatives throughout the world.

Ìtòka Àkóónú

Ojú Ìwé

Ìgbìmò Àpapọ Egbé Akómọlédè àti Àsà Yorùbá, Nàìjíríà Fún Oḍún 2015 - 2017	vi
Àwọn Ìrírídọgbọn Látí Ìpínlẹ̀ Kòḍọkan	vii
Àwọn Olùbádámọràn Ààrẹ̀ Látí Ìpínlẹ̀ Kòḍọkan	vii
Àwọn Àgbà Egbé	vii
Àwọn Alága àti Akòwé Látí Ìpínlẹ̀ Kòḍọkan	viii
Àníyàn Egbé	ix
Kére O!	ix
Ìgbìmò Aṣètò Yorùbá Gbòde	x
Àwọn Igi-lẹ̀yìn Ogbà Olótùú	x
Òrò Olótùú	xi
Àwọn Tó Lọwọ̀ Nínú Kíkọ̀ Fol. 6, No. 1, 2016	xii
Òrò Ìkíní Káàbò sí Ìpàdé Gbogbo gbòde ti Ọṣun 2015 - Àlùfáà Ayọ̀ Adésínà - (Ààrẹ̀ Egbé)	1
Òrò Ìṣíde Àpérò (Ọṣun 2015)- Ọ̀jògbọn Bísí Ọ̀gúnṣínà	7
Ètò Ààbò Fún Ará Ìlú Lórí Ìṣẹ̀rùbàlú Láwùjọ - Àyányemí, Joshua Àyánníyì	17
Ọṣẹ̀ Tí Èsìn Ìgbàlódé, Ètò Ọ̀lájú àti Àwùjọ Ní Ẹ̀ Fún Àgbénde Èdè Abíníbí - Àyányemí, Joshua Àyánníyì	31
Ọṣẹ̀ Tí Ìṣẹ̀rùbàlú Ní Ẹ̀ Lórí Ìdàgbàsókè Àwùjọ - Arábinrín Olúsànyà, Justina Olábòwálé	47

Ipa Ará Ilú Lórí Ìdènà Ìṣẹ̀rùbàlú Láwùjọ - <i>Christiana Táíwò Aya Babátúndé</i>	63
Ipa Àwọn Ònkòwé Èdè Yorùbá Fún Ìdàgbàsókè Àwọn Ògo Wẹrẹ Orílẹ̀-èdè Nàìjíríà Fún Ìjọba Tó Dára: Àgbéyẹ̀wò Kúyẹ Tí J. F. Odúnjọ Kọ - <i>Christiana Táíwò Aya Babátúndé</i> ...	75
Ipa Ilé-ìṣẹ̀ Aṣẹ̀wetà àti Ònkòwé Lórí Ìdènà Ìṣẹ̀rùbàlú Láwùjọ - <i>Omótáyò Oláolúwa Paul</i>	86
Ètò Ààbò Tó Mèhẹ̀ Ní Nàìjíríà Òun Okùnfà àti Ọ̀nà Àbáyọ - <i>Làìsì, Ísìákà Abíọ́lá àti Alóngé, Isaac Olúṣolá</i>	96
Orúkọ Egbé Yí: Èyí Nkó? - <i>Omòwé Olánipèkun Olúrákinsẹ̀</i> ..	105
Ìlò Èdè Yorùbá Nínú Ilé-ìṣẹ̀ Ìròyìn Fún Ètò Ìṣẹ̀jọba - <i>Olúwákẹ̀mì Aya Adéfowópè</i>	124
Ojúṣe Olùkó Èdè Yorùbá Nínú Ètò Ìṣẹ̀jọba - <i>Fásawẹ̀, Joseph Okéníyì</i>	138
Orin Arò Fún Olódgbé Adémólá Afoláyan Gabriel - <i>Díákónì Omòwùmí Fálẹ̀yẹ̀</i>	143
Ipa Ìjọba Lórí Ìdènà Ìṣẹ̀rùbàlú Ní Orílẹ̀-èdè Nàìjíríà: (2009 - 2016) - <i>Omòwé Solomon Adébáyò Olábòdé</i>	147
Àwọn Ìpènjà Tó Ní Kojú Dídèkun Ìṣẹ̀rùbàlú Láwùjọ - <i>Modúpéolá Aya Azeez</i>	156
Ipa Àwọn Oríṣìrísí Egbé Lórí Ìdènà Ìṣẹ̀rùbàlú Láwùjọ - <i>Bilqis Adébólá Aya Lawal</i>	164
Ipa Àwọn Oníròyìn Látì Dènà Akitiyan Àwọn Aṣẹ̀rùbàlú Láwùjọ Wa - <i>Oláníyì Tímótíù Oláyíwólá àti Omọ̀oba</i> <i>Ọ̀nàlagun A.O.</i>	174
Ìbèrẹ̀ Ìṣẹ̀rùbàlú Láwùjọ àti Ọ̀nà Àbáyọ - <i>Akíntóyè Olúwólé Samuel</i>	185

Iná Ètò Èkó Ní Jó Àjórẹ̀yìn Ní Orílẹ̀-Èdè Nàìjíríà - <i>Agboolá Folúkẹ Elizabeth</i> (<i>Ìpínlẹ̀ Èkó, Akẹ̀kọ̀ Ilé-ẹ̀kọ̀ Gírama Àgbà</i>).....	195
Ìṣẹ̀ Àgbẹ̀ - <i>Àjàlá Abigael Dámilólá</i> (<i>Ìpínlẹ̀ Ọ̀sun, Akẹ̀kọ̀ Ilé-ẹ̀kọ̀ Gírama Kékeré</i>).....	198
Àṣà Ìbọ̀wò Fún Àgbà - <i>Táíwò Raheemat</i> (<i>Ìpínlẹ̀ Ọ̀yó, Akẹ̀kọ̀ Ilé-ẹ̀kọ̀ Alákò̀bèrẹ̀</i>)	201
Èsì Ìdíje Àròkọ Odún 2015 (Ọ̀sun 2015)	203
Communiqué.....	204

Ipa Ará Ilú Lórí Ìdèná Ìṣẹ̀rùbàlú Láwùjọ

Christiana Táíwò Aya Babátúndé

Ìfààrà

Ọlótò ni tòun ọ̀tò ni àpilẹ̀kọ yí, ẹ́ ọ̀tò ni ti tọ̀lú, ọ̀tò sì ni ti tọ̀lúúwò. Ọ̀rọ̀ sùnnùkùn ni kókó tí àpilẹ̀kọ yí dá lé, ojú sùnnùkùn náà ni a fi wò ó. Ní ọ̀pọ̀ ìgbà tí a bá ń sọ̀rọ̀ lórí àwọn ohun tó jẹ̀ mọ̀ àìsì àbò láwùjọ, àwọn ìjọba tàbí àwọn agbófinró nikan la máa ń di ẹ̀rù náà lé lórí. Láti ìgbà tí a sì ti ń ẹ̀ bẹ̀ẹ̀, kò sí àyípadà rere kankan ti a le rí tọ̀ka sí, kàkà kí ewé àgbọ̀n dẹ̀ ni ọ̀rọ̀ àìsì àbò láwùjọ wa, pípele ló tún ń pele síi. Nítòótọ̀, àwọn ìjọba àti agbófinró ní ojúṣe pàtàkì nínú ètò àbò ilú. Àwọn tó di gbogbo ẹ̀rù ọ̀rọ̀ ààbò ilú lè ìjọba àti àwọn agbófinró n fàrí apá kan dá apá kan sí ni.

Ìrírí ti fi yéni pé bí a bá dèná àwọn ìwà ipá láwùjọ wa níru àkókò bí èyí tí ìwà ọ̀daràn ti rẹ̀ṣe wálẹ̀ jinlẹ̀ láwùjọ wa, àyàfi kí tẹ̀lẹ̀rú tẹ̀lẹ̀mù o pawọ̀ pọ̀ láti gbógun ti àwọn ìwà ipá bẹ̀ẹ̀ láwùjọ wa nítorí àjẹ̀jẹ̀ ọ̀wọ̀ kan kò gbẹ̀rù dórí, àgbájọ̀ ọ̀wọ̀ la fi ń sọ̀yà. Nítorí náà, ohun tó gún wa ní kẹ̀sẹ̀ inú ti a fi kọ̀ pépà yí ganfọ̀n ni ẹ̀ṣe ipènjà sí àwọn ará ilú nípa ojúṣe wọn sí ìdèná ìwà ipá láwùjọ pàápàá àwọn ìwà ọ̀daràn tó jẹ̀ mọ̀ ìṣẹ̀rùbàlú tó ẹ̀ṣẹ̀ ń gbilẹ̀ láwùjọ wa.

Ó pé ti ìwà ọ̀daràn ti wà láwùjọ wa ní orílẹ̀ èdè Nàìjíríà. Lẹ́yìn ogun àgbáyé ẹ̀lẹ̀ẹ̀kẹ̀jì ti púpọ̀ nínú àwọn ọ̀mọ̀ adúláwọ̀ ti kópa ni àárín ọ̀dún 1939 sí 1945 àwọn àbòdé ogun náà ti wọn ti ni ìmọ̀ ogun jíjà àti bí a ẹ̀ nílo ibọ̀n, ẹ̀sẹ̀bọ̀n ti kò rí nkan ẹ̀- láwùjọ bẹ̀rẹ̀ sí sọ̀ra wọn di ẹ̀rù jẹ̀jẹ̀. Wọ̀n bẹ̀rẹ̀ sí hùwà ipá bí ilẹ̀ fífọ̀, ìdigunjalẹ̀, dánádánà àti bẹ̀ẹ̀ lọ. Àwọn ìjọba nígbà náà gbìyànjú láti pinwọ̀ àwọn ìwà bẹ̀ẹ̀ láwùjọ wa. Àmọ̀ lẹ́yìn ogun abẹ̀lẹ̀ tó wáyé lórílẹ̀ èdè yí ní àárín ọ̀dún 1967 sí 1970, ọ̀pọ̀ àwọn ọ̀dọ̀ ló ló sojú ogun tí wọn sì kọ̀ nípa ogun jíjà àti bí a ẹ̀ ní lo ibọ̀n. Nígbà tí ọ̀tẹ̀ ogun náà parí ní ẹ̀oíò, àwọn ìwà ibàjẹ̀ àti ìwà ipá lóríṣíríṣi bẹ̀rẹ̀ sí yojú. Púpọ̀ nínú àwọn ọ̀dọ̀ bẹ̀rẹ̀ sí darapọ̀ mọ̀ àwọn adálúru wọ̀nyí. Ọ̀pọ̀ wọn

àwọn onímọ̀ lítirésọ̀ bí ògúnṣinà (1987), Okediji (1995), Taine (1977), Adéyẹmọ (1997) Adéyẹmí (2006) àti bèẹ̀ bèẹ̀ lọ̀ ẹ̀ ẹ̀ àmúlò ìmọ̀ yíí fún itupalẹ̀ isẹ̀ lítirésọ̀ tí wọn yàn ibáà ẹ̀ ewì, eré oníṣe tàbí itàn àròsọ̀.

Àwọn onímọ̀ isáájú bí Wallek and Warren (1956:8) ti kòkọ̀ sọ̀ pé a kò le pààlà kan daindain sí àárín lítirésọ̀ àti àwùjọ̀. Wọn sọ̀ báyii pé:

Literature is an expression of society,

Literature represents life

Lítirésọ̀ jẹ̀ àfihàn àwùjọ̀

Lítirésọ̀ jẹ̀ aṣojú àwùjọ̀

Èyí tùmọ̀ pé àfihàn ilé ayé ni lítirésọ̀. Gbogbo ohun tó jẹ̀ àkóónú isẹ̀ lítirésọ̀ kan bí ilò èdè, kókó ọ̀rọ̀, ifiwàwèdá, ibùdó itàn, èrò ìjìnlẹ̀ inú itàn àti bèẹ̀ bèẹ̀ lọ̀, inú àwùjọ̀ kan pató ló ti jẹ̀ jáde. Bí ó tilẹ̀ jẹ̀ àtinúdá, síbẹ̀ síbẹ̀ ó gbọdọ̀ ní àròbájọ̀ pẹ̀lú àwùjọ̀ kan pató.

Ogúnṣinà (1987) fa kómòòkun ọ̀rọ̀ yọ̀ nípa ohun tí tíọ̀rì sọ̀síólọ̀jì lítirésọ̀ dá lé gan-an. Ó sọ̀ báyii pé:

Sociology literature therefore, is an attempt to understand the inter-relationship between literature and society. It postulates that a work of art does not exist in isolation and should not be studies as such. That is because works of art not independent of their society. Literature is language in action. The language with which a work of art is composed is the property of the society. The literary artist is not independent of the society, his personality is influenced by many socio-political and economic factors.

Sọ̀síólọ̀jì lítirésọ̀ jẹ̀ ọ̀nà àti wo ibáṣepọ̀ tó wà láàárín lítirésọ̀ àti àwùjọ̀. Ó ní fí ẹ̀sẹ̀ rẹ̀ múlẹ̀ pé isẹ̀ ọ̀nà kò dá dúró, a kò sì gbọdọ̀ ríi bèẹ̀. Idí ni pé a kò gbọdọ̀ ya isẹ̀ ọ̀nà kúrò lára àwùjọ̀ tó bíi. Èdè ni atọ̀ kùn fún èrò inú isẹ̀ lítirésọ̀. Èdè náà sì jẹ̀ ohun èlò àwùjọ̀ léyíí tí wọn fí ní kọ̀ isẹ̀ lítirésọ̀. Àwọn oníṣe ọ̀nà fúnra wọn, ara àwùjọ̀ ni wọn, àwọn náà kò dá

wà. Irònú rẹ̀ sì dá lóri onírúurú nńkan tó rọ̀ mọ̀

àwùjọ̀ bí ọ̀rọ̀ ọ̀sélú, ẹ̀sin, àti ọ̀rọ̀ ajé).

Bí a bá wo àyọ̀lò ọ̀kẹ̀ yíí dáadáa, ó hàn gbangba pé lítirésọ̀ àti àwùjọ̀ so mọ́ra típétípé ni. Ara àwùjọ̀ ni lítirésọ̀ ti jáde. Kókó ọ̀rọ̀ àti èdè inú isẹ̀ lítirésọ̀ jẹ̀ jáde látinú àwùjọ̀. Gbogbo iwọ̀nyí sì dá lóri irònú ọ̀ńkọ̀wé àti irírí rẹ̀ nípa àwùjọ̀ tó wà. Nítorí náà, a wọ́ye pé tíọ̀rì yíí ló tọ̀nà láti lò fún àpilẹ̀kọ̀ yíí nítorí o ni isewéku pẹ̀lú kókó tí a ní gbéyèwò lówó. Ọ̀rọ̀ tó bá jẹ̀ mọ̀ ọ̀rọ̀ àbò ilú, isẹ̀ gbogbo ara ilú ni nítorí ibi pẹ̀lẹ̀bẹ̀ ló yẹ̀ kí a ti mú ọ̀lẹ̀ jẹ̀. Ibi ibágbépo àwọn ará ilú la ti máa bèrẹ̀ wíwo sàakun ọ̀rọ̀ náà. Idí ni pé ó ni ipa ti kálukú ti kó, àti ijọba, àwọn agbófinrò, àwọn ọ̀dọ̀, ọ̀bí, àwọn olórí ẹ̀lẹ̀sin àti bèẹ̀ bèẹ̀ lọ̀ kí ọ̀rọ̀ àbò tó mẹnṣe bí ó ẹ̀ wa lórí lórí èdè wa. Gbogbo ẹ̀ka kọ̀ọ̀kan ti a perí wọ̀nyí ló ti kùnà nínú ojúṣe wọn.

Ìṣẹ̀rùbàlú Nínú Lítirésọ̀ Yorùbá: Àyèwò 'Àjà Ló Lẹ̀rù Àti Agbalagba Akàn'

Ọ̀ládẹ̀jọ̀ Ọ̀kédìjì ló kọ̀ iwé itàn àròsọ̀ méjèjì wọ̀nyí. 1969 ni wọn gbé Àjà ló lẹ̀rù jáde nígbà ti wọn gbe Agbalagba Akàn jáde ni 1971. Àwọn itàn méjèjì yíí jẹ̀ apá kan itàn àròsọ̀ tó jẹ̀ mọ̀ iwàdílí iwà ọ̀dàràn ti a ní pé ni aarabumáṣọ̀. Itàn àròsọ̀ amárabumáṣọ̀ máa ní dá lóri isẹ̀lẹ̀ ọ̀jìjì tó mú iyanu dání. Irúfẹ̀ itàn àròsọ̀ yíí a máa ẹ̀ àfihàn àwọn ọ̀dàràn àti bí wọn ẹ̀ ní hun ètẹ̀ iwà fílá ibi wọn. Irúfẹ̀ itàn àròsọ̀ bèẹ̀ máa ní tú àṣírí àwọn amòòkùnòṣíkà, ibùba wọn àti idí tí wọn ẹ̀ ní hùwà ọ̀dàràn bèẹ̀.

Nínú àwọn iwé méjèjì, àwọn ọ̀dàràn ti itàn wọ̀nyí dá lé jẹ̀ àwọn ẹ̀gbẹ̀ adigunjalẹ̀ tó ti di ìgára ọ̀lọ̀ṣà tó sì ní yọ̀ ará ilú lẹ̀nu. Lára àwọn iwà ọ̀dàràn tí wọn ní hù ni; idigunjalẹ̀, ọ̀mọ̀-jìjì-gbé, igbó gbíngbìn, igbó títà, ipàniyàn àti àwọn iwà ọ̀dàràn míliran. Nígbà tí Ògúnṣinà (1992:151) ní sọ̀ nípa àwọn iwé méjèjì, ó sọ̀ báyii pé:

The criminals are well organized, they posses effective tactics, hideouts, powerful charms and able leadership. With this, they constitute a formidable terror to the community and insoluble problem for the Ibadan unit of the police force.

Àwọn ọ̀daràn nàà ní ètò tó nípon. Ọ̀gbón ẹ̀wẹ̀ wọn sì lágbara, wọn ní ibi ìbùba tó forí mù pátápátá, wọn ní oògùn abẹnu gòfígbò, wó n ní olórí tó gbójú-gbóyà. Fún ìdì éyí, wọn ti sọ ara wọn di ẹ̀rù-jẹ̀jẹ̀ sí gbogbo agbègbè tí àwọn ọ̀lópáà kò sì mọ̀ bí wọn ẹ̀ le pinwọ̀ wọn.

Ipò tí ètò àbò wà niyí nínú iwé méjèèjì. Kò sí ifòkànbálẹ̀ mọ. Àwọn èniyàn kò lè rí ojú méjèèjì sùn ní ilé wọn. Gbogbo ilú ló wà ní ipayà, àwọn ẹgbẹ̀ burúkú tó fi ibi ikòkò ẹ̀ ibùgbé yí.

Ní àwùjọ̀ wà lóní, àwọn oríṣíríṣí ẹgbẹ̀ oníàgídíjàngàn ló wà tí wọn kò sì jẹ́ kí àwọn èniyàn ó fẹ̀dò sọrí oróoró. Wọn ní dààmú ará ilú débì pé àwọn agbófinró kò mọ̀ ohun tí wọn le ẹ̀ mọ.

Nínú itàn wònyí, Ìbàdàn tó jẹ́ ibudó itàn ni àwọn ọ̀daràn ti gbà sọwọ̀. Àwọn ara ilú sì ti mọ̀ pé ààbò kò sí fún wọn mọ. Ọ̀nkòwé mọ̀mọ̀ ẹ̀ ẹ̀ àwọn ọ̀lópáà tó dúró gégé bí agbófinró bí aláilágbara. Àúdù Kàrimù ọ̀gá Ọ̀lópáà sì dàbí ẹ̀ni tí wọn fi joyè àwòdì sùgbón tí kò le gbé adiyẹ. Àwọn iwé iròyín bí “Àláròyé Ìbàdàn” sì ní gbé e jade bí nńkan ẹ̀ rí. Bí àpẹrẹ, nínú Àjà ló Lẹ̀rù, iwé iròyín “Àláròyé Ìbàdàn” gbé e jade pé:

Èniyàn ní sọ̀nù lósán-án gangan, sùgbón àwọn ọ̀lópáà kò rí irànlọ̀wọ̀ kankan ẹ̀. Olè ní fi agbara gbowó láàárín títì lósán-án gangan, kò sí ẹ̀ni tí ó lè dá wọn lẹ̀kùn. Ilé ní jò, a kò mọ̀ ẹ̀ni tí ní kun wọn. Ọ̀mọ̀ ní sọ̀nù káákiri, àwọn ènià ní mu igbó láàárín títì, ọ̀mọ̀bínrin kò gbọ̀dọ̀ dá rìn lójú ọ̀nà létí ilú... (o.i.61,-62).

Àláyẹ̀ ọ̀kẹ̀ yí ní ní ẹ̀ afihàn bí ipò ètò ààbò ẹ̀ rí ní agbègbè Ìbàdàn ti a fi orí itàn inú iwé wònyẹn sọ. Láísí tàbí tàbà, kò sí àbò ní ilú mọ. Gbogbo ilú wà ní àifòkànbálẹ̀. Àwọn ẹgbẹ̀ aṣẹ̀rùbálú gbogbo ti gba iṣọba mọ̀ àwọn agbófinró lówọ̀.

Ohun tó wá burú jù níbẹ̀ ní pé ipá ọ̀lópáà kò ká àwọn ọ̀daràn wònyí. Ohun tí Ọ̀kédijí sì jẹ́ kó yé wa, léyí tí àwùjọ̀ gbọ̀dọ̀ ẹ̀ àkíyèsí ní pé kò dà

bí pé àwọn tó kúnjú ọ̀sùwọ̀n wà nínú isẹ̀ ọ̀lópáà. Bóyá wọn kò ní ọ̀gbón itọ̀pinpin tàbí bóyá ohun èlò isẹ̀ wọn kò fi bẹ̀ ẹ̀ sí ní àrọ̀wọ̀tọ̀. Ó sọ nínú àríwòye Lápàdé nínú Àjà ló Lẹ̀rù báyii:

Ta ni tún kù nínú isẹ̀ Ọ̀lópáà? Ènià gidì tí tán níbẹ̀. Àdébí sí tí lọ... Bádírù tí lọ... Adénrelé kò sí mọ, ó ti dẹ̀ni ọ̀run... Àìlera, àìgbádùn ló jẹ́ kí Kélébù fiṣẹ̀ sílẹ̀. Àúdù Kàrimù nńkan ló kù nínú isẹ̀ ọ̀lópáà nínú gbogbo àwọn tí wọn jọ nńṣṣẹ̀ pọ̀ látíjọ... Nígba tí Kómíṣónà kò rí àdán mọ̀ ní ó fi ọ̀dòde ẹ̀bọ (o.o.2)

Àyọ̀lò ọ̀kẹ̀ yí fi ìdì rẹ̀ múlẹ̀ ipò tí isẹ̀ Ọ̀lópáà wà. Àwọn èniyàn bí Àúdù Kàrimù ló kù sínú isẹ̀ ọ̀lópáà tí kò jáfáfá lẹ̀nu igbógun tí iwà ọ̀daràn. Èyí nàà ló faà tí iwà isẹ̀rùbálú ẹ̀ gbilẹ̀ káákiri orílẹ̀ èdè wa, tó wá dá bí pé kò sí ẹ̀ni tó le mú wọn.

Yàtò sí éyí, Ọ̀kédijí tún tọ̀ka sí isọ̀ro mńràn nípa àwọn agbófinró wà nínú Àgbàlagbà Akàn. Èyí nàà ní pé ibẹ̀rù wà lókàn àwọn èniyàn láti fi ọ̀ràn ọ̀daràn lọ̀ àwọn ọ̀lópáà nitori éyí le fa àkóbá tàbí ifàkókòsòfò. Èyí ló tọ̀ka sí báyii:

... kò jẹ́ lọ̀ sọ̀ fún àwọn ọ̀lópáà. Iwọ̀ rí ẹ̀ni tí o jẹ́ kó ara rẹ̀ sínú ijòngbón? Àwọn ọ̀lọ̀ páà ọ̀ kúkú ní jẹ́ kó rójú ráyẹ̀ bó bá lọ̀ fẹ̀jọ̀ sùn. Odidi ọ̀sù mẹ̀ta kò ní tì kúrò nínú wálóní ọ̀ wállọ̀la... (o.i.94).

Erò yí gan-an ti ọ̀nkòwé mẹnù bà nínú àyọ̀lò ọ̀kẹ̀ yí ní ó wà lókàn púpọ̀ ará ilú tí wọn kíí fí í dá sí ọ̀rọ̀ ààbò lówọ̀ wà. Àwọn ọ̀lópá àti àwọn agbófinró tó kù kò ran ọ̀rọ̀ nàà lówọ̀. Ẹ̀ni tó bá ní kí ọ̀un ta àwọn ọ̀lọ̀ páà lólobó tí dáràn. Àwọn ọ̀lópáà lè tú aṣírí ọ̀rọ̀ nàà fún àwọn ọ̀daràn, kí àwọn nàà ẹ̀ ẹ̀ irú ẹ̀ni bẹ̀ ẹ̀ ní ijàmbá. Ẹ̀wẹ̀, àwọn lópáà le mọ̀mọ̀ lẹ̀dì àpọ̀ pọ̀ mọ̀ àwọn ọ̀daràn kí wọn ẹ̀ ẹ̀jọ̀ nàà ní àparútu. Gbogbo èyí ní kíí jẹ́ kí àwọn èniyàn fẹ̀ dá sí ọ̀rọ̀ ààbò ilú tàbí ẹ̀ irànlọ̀wọ̀ fún àwọn ọ̀lópáà láti mú àwọn ọ̀daràn.

Àmọ sá, Òkédìjì jẹ kó ì mímọ fún wa pé bí a ó bá pinwọ iwà ọ̀daràn, pàápàá iwà یشه̀rùbàlú lálwùjọ, dandan ni kí telérù-telérù fọwọ sowọpọ. Ará ilú ní láti kó ipa tiwọn nítorí àjẹjẹ ọwọ kan kò gbèrù dórí. Tí a bá sì wa wóò, nínú àwọn iwé méjèjè, ọwọ ọlọpáá kò ká àwọn ọ̀daràn nàà. Àwọn Lápàdé to jẹ ọlọpáá tó ti fẹyinti àti Tàfá tó jẹ ọ̀daràn tẹlẹ̀tẹlẹ̀ rí pinnú láti ẹ iranlọwọ fún àwọn ọlọpáá. Níbi ti àwọn Ọlọpáá ti kùnà, Lápàdé ẹ àşeyorí. Lápàdé pinnu láti dá sí ọrọ ààbò ilú Òşùwọn. Nítòótọ, Lápàdé kún ojú ọşùwọn, ó ní ọgbọn, ó gbójú, ó gbóyà, ó sì ní àforítí tó yẹ. Kíi ẹ nítorí owó ló ẹ gba یشه ńàà ẹ bí kíi ẹ ojúnà àti wá wọ̀rọkọ fi şadà lórí ọrọ ààbò ilú tí àwọn ọlọpáá kò le pèsè mọ.

Kókó tí ọ̀nkọwé fẹ fi hàn ni pé àwà ará ilú ni ipa ti a gbọdọ kó lórí pínpinwọ iwà ọ̀daràn àti یشه̀rùbàlú ní àwùjọ. Àwọn ẹgbé ọ̀daràn bẹẹ ní ètò, ibùba àti olórí to şoroó kò lójú. Àwọn ará ilú fúnra wọn níláti gbàradì bíi ti Lápàdé bí a bá fẹ şegun wọn. Ọ̀nkọwé ti jẹ kí a mọ pé a kò le káwọ gbera kí a máa bu ẹnu átẹ lu àwọn ọlọpáá nìkan. Gbogbo wa la gbọdọ kópa tiwa láíwo wàhálà tí a le bá pàdé.

Òkédìjì wa tú یشه dé یشه̀lẹ̀ ikòkò nípa àwọn ohun tó ní ẹ okùnfa iwà ipá ní àwùjọ. Ó jẹ kí a mọ pé ọ̀gọ̀rọ̀ àwọn ọmọ tó ya sí ẹgbé یشه̀rùbàlú bí Boko-Hàrámu kò déédé ẹ bẹẹ, iyà àti یشه ló sún wọn débẹ. Ọpọ wọn ni kò ní یشه lówọ, ti kò rí ọ̀nà àgbàrişẹ kankan. Èyí ló mú un rọ̀rùn fún àwọn ọ̀bàyéjẹ olóşèlú tàbí aşáájú-şsin tó fẹ ló wọn fún یشه aburú. Èyí ni ọ̀nkọwé fẹ fidí rẹ múlẹ nígbà tó fọ̀rọ ẹnu Sálámi Kemberu ní ẹka èdè Èkiti báyii nínú Àjà Ló Lẹ̀rù:

È sọ ni ran mi àà. Emi tika ni gùnkè mé ri
unje, mé léó, mé diríşẹ, iún mú m jáde
lúlẹ lèini, wé a mé ó diẹ kòmí ọgá? Mé
şadédé jalè, ebi lẹẹ pa mi... (o.i.49).

Ti a bá wo àyọlò okè yií, àwọn ohun tó ní ẹ okùnfa ti àwọn ọmọ wa àti àwọn ọ̀dọ wa ẹ ní darapọ mọ àwọn ọ̀daràn ni ọ̀nkọwé mẹnụ bà. Ọpọ àwọn ọ̀dọ ni kò níşẹ lówọ. Ijọba kò rántí àwọn igbèríko láti tọjú ohun amúlúùdùn síbẹ. Ọ̀gọ̀rọ̀ àwọn ọ̀dọ ló ní wa sí ilú rílá láí ní یشه kan pátó ló wọ. Ọ̀şì àti یشه tó ní şẹ wọn yóò wá sọ wọn di ohun èlò lówọ àwọn ọ̀kúùgbẹ olóşèlú àti àwọn ọ̀bàyéjẹ miiran.

Ikòrítà yií ni gbogbo ará ilú ní láti kópa tiwọn. Àwọn ọ̀bí ní láti tọjú àwọn ọmọ wọn. Kí wọn ka iwé wọn dójú àmí tàbí kí wọn kó یشه ọwọ ní àkọyege tí wọn ó le è dá dúró láti máa wa ọúnjẹ ọ̀jọ wọn lójó iwájú. Ijọba àti àwọn aláşẹ ètò ẹkọ gbọdọ ríi pé ẹkọşẹ ọwọ fẹşẹ múlẹ lálwọn ilẹ ẹkọ wa. Ijọba nàà gbọdọ ríi pé àwọn agbófinró pàápàá àwọn ọlọpáá kò halẹ mọ àwọn ará ilú mọ. Şèbí ijọba tiwa-n-tiwa la wà. Bí àwọn ọ̀dọ wa bá níşẹ lówọ, iwà ọ̀daràn yóò dínkù, ọwọ tó bá dilẹ ní èşù ní bẹ níşẹ.

Ìgúnlẹ

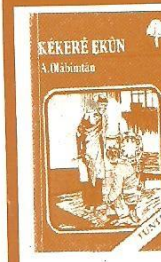
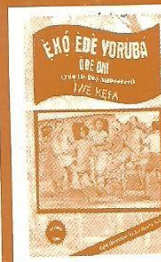
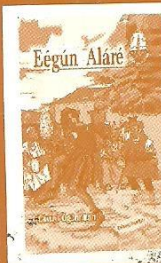
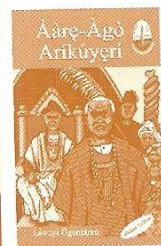
Bí a bá fàrí, ti a fa ẹnu, àgbọn یشه̀lẹ̀ ní a ní parí rẹ sí. Ibi ni a ti máa fi àdàgbà àpilẹkọ yií rọ sí orígun kan. Kókó ti a sì ti jẹ kó yé gbogbo wa ni pé iwà یشه̀rùbàlú kò şẹşẹ bẹrẹ lálwùjọ wa. Ó kàn şẹşẹ ní gogò ni láàárín wa. Nítorí nàà, ó pé fún یشه̀wọsowọpọ gbogbo ará ilú. Gbogbo wa ni a ó kó ipa tiwa láti dènà rẹ lálwùjọ wa. Bí ijọba ẹ ní ojúşẹ, tí àwọn agbófinró ní ojúşẹ tiwọn nàà ni awa ará ilú ní ipa tiwa láti kó.

A fi iwé itàn àròşọ mèjì látọwọ Ọládẹjọ Òkédìjì: Àjà Ló Lẹ̀rù àti Àgbàlágba Akàn ẹ àkàwé ọrọ wa léyii tí a tú palẹ lábẹ tíọ̀rì soşílọ̀jì lítírẹşọ. Àwọn یشه̀lẹ̀ inú iwé nàà ẹ rẹgí pẹlú àwọn ohun tó ní şelẹ lálwùjọ wa lónii. Ọ̀nkọwé sì ti jẹ kí a mọ nípa یشه̀múlò Lápàdé àti Tafa láti wá ojútùú sí iwà ọ̀daràn inú iwé wọnyí pé àwà ará ilú ní láti gbàradì láti kó ipa tiwa bí a bá fẹ kí iwà یشه̀rùbàlú àti àwọn iwà ipá miiran di àfi şeyin ti eégún ní fi aşọ lálwùjọ wa.

Lónà miiran ẹwẹ, ó jẹ ohun tí kò bójumù rará kí àwọn ará ilú tàbí àwọn tí wọn fi sí àkóso یشه̀nà ilú máa ẹ owó ilú kúmọkùmọ. Ọpọ igbà ni àwọn tí wọn kó owó láti fi ra ohun èlò fún idojúkọ àwọn tí wọn dẹ̀rùbàlú ní pín owó nàà láàárín ara wọn, tí wọn sì fi níşẹ ara rindin láí náání idaàmú, ipahínkeke, wàhálà, àti ikú ojiji tí ogun nàà ní kó bá àwùjọ wa.

Ìwé Ìtókasi

- Adéyemí, L. (2006). *Tíṣí Lítírésò Ní Èdè Yorùbá. Ìjẹbú-Òde*: Shebiotimo Publications.
- Conte, O. (1974). *The Foundation of Sociology*. London: Oxford University Press.
- Encyclopedia Britannica, (1977). Vol.27. o.i 415 USA: Hellen Hemingway Benton.
- Fádípẹ, N. (1970). *The Sociology of the Yorùbá*. Ìbàdàn: UPL
- Ògúnṣinà, B. (1987). *The sociology of the Yorùbá Novel: A study of Isaac Thomas, D.O. Fágúnwà and Ọládẹjọ Ọkédiji Ph.D. Thesis of University of Ìbàdàn. Nigeria.*
- Ògúnṣinà, B. (1988). *Ọ̀nṣẹ̀ Yorùbá àti Idàgbàsókè orílẹ̀ Èdè Nàìjíríà*. Ifẹ: Annals of the institute of cultural studies, 2. o.i. 84-93.
- Ògúnṣinà, B. (1992). *The Development of the Yorùbá Novel (1930-1975)* Ilorin: Gospel Faith Mission Press.
- Okédiji, O. (1969). *Àjà Ló Lẹrù*. Ìbàdàn: Longman Press Ltd.
- Okédiji, O. (1971). *Àgbàlágba Akàn*. Ìbàdàn: Longman Press Ltd.
- Okédiji, O. (1995). *Ipa tí Lítírésò n kó lárùjọ. Látì inú Laderin Iwé Àtìgbàdégba Ègbé Akẹ̀kọ̀ Èdè Yorùbá*. Unilorin, No.1.
- Wellek, R. àti Warren, A. (1956). *Theory of Literature*. London: Cox & Wyman Ltd.

Ara kókó Àṣà Yorùbá ni iwà ọmọlúabí, ètò mọlẹbí, ikini, ibòwòfágba, ibágbépò ẹdà ní àlàáfíà àti ètò isẹlú láìsí jàgídíjagan.

Lóde ọ̀nì, àlàbọ̀rùn tí di ẹ̀wù. Ibi tí a fojú sí lórí Lítírésò àti Àṣà Yorùbá, ọ̀nà ò gbaṅbẹ̀ lẹ. Èyí ló mú Ègbé Akọ́mọ́lédè àti Àṣà Yorùbá, Nàìjíríà ẹ̀ ẹ̀ ẹ̀ iwádíí àṣekára nípa isẹ̀rùbàlú tó di tọ̀rọ̀- fọ̀n-kálé ní ilẹ̀ wa.

Èyí náà ló sì tún sokunfà àkòrí àpérò tí ọ̀dún yíi léte àti wá ọ̀nà àbáyọ̀ kúrò nínú isòro náà, kí isẹ̀rùbàlú sì di ohun igbàgbé.

Àwọn onímọ̀ tún ti túṣu dẹ̀sàlẹ̀ ikòkò, wọn sì ti ẹ̀ àwàrí ilò Àṣà àti Iṣe Yorùbá ọ̀nà ọ̀nà látì kápá isẹ̀rùbàlú ní àwùjọ̀ wa.

Àbò isẹ̀ iwádíí wọn rée, ẹ̀ káá kí ẹ̀ sì bu omi ọ̀gbọ̀n àti ìmọ̀ wọn mu.

Macmillan
Nigeria
ISSN 1118-2482